

Алла Костовська

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні
Національної академії наук України

Поміж циганами і ромами: стереотипи й дискримінація в українських інтернет-ЗМІ

У 2013 році Координаційною радою Всеукраїнської правозахисної спілки «Коаліція з протидії дискримінації в Україні» запроваджено щорічну анти-премію «Дискримінатор року». Її присуджують у кількох номінаціях особам та організаціям, котрі грубо порушують принципи рівності та недискримінації. Зокрема, у грудні 2016 року в номінації «Реально Г (ганебний дискримінаційний вчинок)» конкурсна комісія обрала «переможцем» сільську раду Лоцинівки (Одещина), яка прийняла рішення примусово виселити ромів із села, чому передували погроми ромських домівок місцевим населенням. І це не зважаючи на прийняту Кабінетом Міністрів «Стратегію захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року».

Варто нагадати, що ромська спільнота є найменш інтегрованою і найбільш маргіналізованою нацменшиною не тільки в Україні, а й на теренах Євросоюзу. У *Стратегії захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року*¹ наголошено, що за даними Всеукраїнського перепису 2001 року 47,6 тис. осіб визначили свою належність до ромської національності. При цьому вони досі залишаються чи не найбільш соціально вразливою нацменшиною. Причини різні: низький рівень освіти, відсутність у багатьох ромів будь-яких документів, високий рівень безробіття, кочовий спосіб життя, певна ієрархія в закритих спільнотах тощо.

Разом з тим окремої уваги потребує проблема упередженого ставлення до ромів, створена культивуванням у суспільстві усталених стереотипів про них та нетолерантним висвітленням більшістю медіа новин, пов'язаних з представниками ромської спільноти. Саме цю проблему на прикладі матеріалів ЗМІ, при-

¹ *Стратегія захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року*, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#n10>, 08.04.2013.

свячених ситуації в селі Лощинівка й опублікованих українською мовою в інтернет-мережі, та коментарів до них і буде проаналізовано у цій статті.

Під час збирання та дослідження матеріалів використовувався описовий метод, метод компонентного і семного аналізу, контент-аналіз, метод асоціативного експерименту, лінгвістичного моделювання.

Останнім часом простежується тенденція використання назви *роми* замість назви *цигани*, оскільки останню правозахисники вважають нетолерантною і рекомендують її уникати. У *Словнику української мови* знаходимо тільки визначення слова *цигани*: «Народність індійського походження, що живе невеликими групами майже в усіх країнах світу; особи, які належать до цієї народності»². Отже, в час виходу словника (1980 р.) така назва не сприймалася як дискримінаційна. Натомість *Енциклопедія історії України*, видана в 2012 році, подає словникову статтю про цю національність саме під назвою *роми*³.

Тривалий час і в Україні, і в багатьох інших країнах узвичаєним вважався екзонім *цигани* (пор.: білор. *цыганы*, болг. *цигани*, чes. *sikáni*, пол. *cyganie*, латв. *čigāni*, литов. *čigonai*, фр. *tsigane*, ісп. *gitano*, португ. *ciganos*, італ. *zingari*, угор. *sigányok* та ін). Попри це самі представники нацменшини вважають таку назву образливою і надають перевагу самоназвам *роми*, *ром*, що в перекладі означає «людина». З одного боку, самих лише нарікань і особистих уподобань ромів було б недостатньо для такого радикального перейменування. З іншого боку, стереотипи про цей народ, які століттями панували (і продовжують панувати) в суспільній свідомості, закріпилися і в мові. Це добре ілюструє добірка фразеологізмів: *крутити, як циган сонцем; ласий, мов циган на сало; хотіти, як циган копійку; мінятися, як циган; чорний, як циган; поштивий, як циган; багатий, як циган на блохи; циганське життя; циганська правда*. Як бачимо, наведені вислови мають переважно негативну конотацію, виставляючи ромів у не вельми привабливому світлі. Саме тому рекомендації вживати семантично нейтральний етронім *роми* замість негативно забарвленого екзоніму *цигани* видаються цілком доречними.

Про актуальність згаданої проблеми в інших країнах свідчить, наприклад, збірник наукових праць *Media меншин. Меншини в «медіях» (Media mniejszości: mniejszości w mediach)*⁴, окремий розділ якого присвячено образу національних та етнічних меншин. Образ ромської спільноти у ЗМІ Великопольського воєводства аналізує, зокрема, Патрик Павелчак. Дослідник виділяє 4 аспекти висвітлення образу ромів: як представників злочинного світу; як спільноту, що вже довгий час зазнає дискримінації; як активістів, що провадять активну культурну та соціальну діяльність; як людей, що в побуті зазнають великих злиднів.

² *Словник української мови*, Том 11, Київ 1980, с. 208.

³ М. Тяглий, *Роми*, [в:] *Енциклопедія історії України*, Том 9, Київ 2012, с. 288.

⁴ *Media mniejszości: mniejszości w mediach*, red. M. Adamik-Szysiak, E. Godlewska, Lublin 2014, s. 324.

Кармен Ер'явец у статті *Відображення в медіа дискримінації ромів у Східній Європі на прикладі Словенії*⁵ теж робить спробу проаналізувати (тематично і структурно) новини для висвітлення проблеми дискримінації ромського населення. Вона доходить висновку, що ромів зображують переважно в негативному світлі, відповідні мовні сигнали помітні вже в заголовку, новини часто мають аксіологічний характер, чітко спостерігається явище криміналізації етносу.

Названі ознаки є складниками такого явища, як «мова ворожнечі». Сергій Колосов, вивчаючи питання конструювання соціальної ненависті в мовленні, визначив низку типових ознак мови ворожнечі⁶, серед яких найзначущішими в аналізованому контексті вважаємо: неправомірне узагальнення (перенесення різних негативних рис окремих представників групи на всю групу, а також покладання провини за дії окремих представників на всю групу); формування й закріплення негативного стереотипу, образу групи; виключення можливості знайти спільну мову, компроміс; поляризація оцінок; оцінка стилю життя, традицій і культури однієї групи як неприродних, шкідливих, небезпечних.

Микола Кондратюк наголошує, що ЗМІ можуть створювати негативні настрої серед читачів і підвищувати рівень напруженості. Проте у конфліктах ЗМІ можуть відіграти не лише негативну роль, формуючи агресивне ставлення до противника конфлікту, мас-медіа можуть використати певні методи, які залагодять конфлікт і посприяють його вирішенню без матеріальних і людських утрат⁷.

У свою чергу Михайло Кроз та Наталія Раїнова⁸ виділяють основні методи впливу – переконання, навіювання, маніпуляцію – на основі яких будуються прийоми комунікативного впливу ЗМІ на читацьку аудиторію: експлуатація страхів і побоювань людей стати жертвами злочину; упереджена подача інформації; апеляція до думки компетентних (з погляду автора) експертів; опора на твердження авторитетних осіб; використання питальних форм як спосіб мовного впливу на аудиторію; тенденційний добір у повідомленні фактів і аргументів, що обґрунтовують та підтверджують позицію автора; маніпуляція статистичними даними, цитатами, свідченнями очевидців.

Перед безпосередньою спробою аналізу матеріалів інтернет-ЗМІ доречним вважаємо коротко описати ситуацію, що спричинила їхню появу. В селі Лощинівка на Одещині сталося вбивство 8-річної українки, в якому запідозрили друга сім'ї ромської національності. Односельці, почувши про це, влаштували

⁵ K. Erjavec. *Media Representation of the Discrimination against the Roma in Eastern Europe: The Case of Slovenia*, [w:] *Discourse & Society*, V. 12, 2001, p. 699–727.

⁶ С. Колосов. *Конструирование социальной ненависти в дискурсе* : автореф. дис. ... канд. филол. наук, Тверь 2004.

⁷ М. Кондратюк, *Інформаційна війна та роль мас-медіа в міжнародних конфліктах*, [в:] *Вісник Харківської державної академії культури*, вип. 41, Харків 2013, с. 108–113.

⁸ М. Кроз, Н. Раїнова, *От языка вражды к возбуждению ненависти: проблемы судебно-экспертной оценки ксенофобских материалов СМИ*, [в:] *Язык вражды против общества*, сост. А. Верховский, Москва 2007, с. 226–247.

погроми будинків, які належали чи орендувалися іншими ромськими сім'ями. Останні, щоб уникнути самосуду, змушені були втікати із села. Сільрада підтримала рішення про примусове виселення. Варто згадати також те, що в результаті село покинули не всі ромські сім'ї, а лише ті, хто осів там відносно недавно – кілька років тому, тоді як три сім'ї старожилів, серед яких і родичі обвинуваченого, досі живуть в Лощинівці.

Джерельною базою дослідження стали українськомовні інтернет-ЗМІ, насамперед загальноукраїнські, які мають широку читацьку аудиторію. До уваги було також взято сайти регіональних західноукраїнських ЗМІ, які хоча й мають меншу кількість читачів, проте їхній вплив є вагомим з огляду на те, що Західна Україна є найбільш густонаселеним ромами регіоном країни.

Насамперед відзначимо позитивну тенденцією поступової відмови ЗМІ від екзоніму *цигани* на користь етноніму *роми*. Показовим тут є випадок із матеріалом на сайті ТСН: спочатку було опубліковано новину під заголовком *Цигани відмовилися повертатися за речами в село, де сталися погроми*, однак невдовзі її було змінено на *Роми відмовилися повертатися за речами в село, де сталися погроми*.

Контент-аналіз опрацьованих матеріалів свідчить про те, що в більшості видань кількість слів з коренем *ром-* значно переважає кількість слів з коренем *циган-* (див. табл.). Траплялися статті, в яких взагалі відмовилися від останнього. Щоправда, тут можна говорити як про мовну політику видання загалом, як-от «Українська правда», так і про стиль окремих журналістів чи стиль цитованого джерела. До прикладу, у матеріалах, викладених на сайті «Дзеркало тижня», не спостерігаємо закономірної переваги одного над іншим. Трапилося також кілька статей, у яких досі переважає номінація *цигани* як, наприклад, у матеріалі *Цигани біжать від розправи з Лощинівки* ресурсу znaj.ua. На цю статтю варто звернути увагу з кількох причин: 1) чергове закріплення стереотипу про криміналізацію ромського етносу; 2) форма множини *цигани*, хоча підозрюваний у злочині один (і це досить тенденційно, що помітно в наступних аналізованих матеріалах); 3) використання теґу «цигани вбили дівчинку», що є абсолютно неприпустимим з погляду стандартів журналістики.

№	Видання	Назва матеріалу	Співвідношення вжитих слів з коренями <i>циган-/ром-</i>
1	Дзеркало тижня (ДТ)	В Одеській області влаштували циганський погром і ухвалили виселити всіх ромів із села	5/6
2	ДТ	Лощинівський бунт	11/26
3	Лівий берег	Жителі Лощинівки Одеської області вимагають виселити циган із села	3/6
4	Українські Новини	Біля Ізмаїла люди вимагають негайно виселити ромів і спалити їх будинки	1/8

№	Видання	Назва матеріалу	Співвідношення вжитих слів з коренями <i>циган-/ром-</i>
5	Кореспондент	Саакашвілі прокоментував події в Лощинівці	3/2
6	112.ua	Саакашвілі про погроми ромів у Лощинівці: Там реально притон	0/4
7	Українські реалії	Погроми ромів у Лощинівці влаштували болгари – журналіст	1/2
8	Інтерфакс	Поліція не знайшла наркотиків у зруйнованих будинках циган у Лощинівці	3/5
9	Znaj.ua	Цигани біжать від розправи з Лощинівки	6/2
10	Новини Закарпаття	Цигани жорстоко вбили невинне дитя	1/0
11	24 канал	Є роми, а є цигани... Дитину вбили якраз таки цигани	6/1
12	Українська правда (УП)	Вбивство дитини на Одещині спровокувало масові заворушення	0/1
13	УП	Ромські погроми на Одещині: Хто перший кинув камінь?	1/12
14	Факти	Убивство у Лощинівці: Азов оголосив війну «циганській чумі»	6/3
15	Ukr.media	«Цигани геть! Якщо правоохоронці не покарають винного, ми влаштуємо другу „хвилю” погромів» - жителі с. Лощинівка	1/5
16	ТСН	Роми відмовилися повертатися за речами в село, де сталися погроми	4/10
17	Новое время	Вбивство у Лощинівці: Роми погодились виїхати із села	2/10
18	Тиждень.ua	Як Лощинівка дійшла до циганських погромів	17/16
19	УНІАН	Вбивство дівчинки на Одещині: з села Лощинівка виселяють всіх ромів	1/9

На місцевому інформаційному ресурсі «Новини Закарпаття» було опубліковано новину *Цигани жорстоко вбили невинне дитя*. В заголовку насамперед впадає в очі різке негативно забарвлене протиставлення (жорстокий злочинець – невинна жертва). В тексті новини показовим є те, що про національну меншину немає жодної згадки, вказано лише: «Також правоохоронці повідомили, що зловмисника, якого підозрюють у цьому зухвалому вбивстві, вдалося затримати», що суперечить заголовку і тим самим автоматично спростовує наведену в ньому форму множини *цигани*. Важливо також наголосити на тому, що Закарпаття – це той регіон України, де проживає найбільше представників ромської національності. Тож подібне збурювання суспільної ненависті до ромів у цьому краї може мати особливо негативні наслідки і спричинити міжетнічні конфлікти.

Використання форми множини у двох наведених прикладах яскраво демонструє таку ознаку мови ненависті, як покладання провини за дії окремих представників на всю групу. Хоча підозрюваним у злочині виступає один представник етнічної меншини, винуватять у цьому всю меншину, що пояснює також загальну мотивацію селян в описаній ситуації.

В «Українських новинах» було опубліковано новину *Біля Ізмаїла люди вимагають негайно виселити ромів і спалити їх будинки*. Про те, що заголовок не відповідає реальності, можна зрозуміти з лід-абзацу: *«Думки жителів села Лощинівка, що біля Ізмаїлом, розділилися: одні пропонують дати місцевим ромам час, щоб зібрати речі і залишити населений пункт, інші наполягають на тому, щоб прямо зараз спалити будинки, де проживають представники цієї національності»*. Тобто попри те, що не всі селяни прагнули розправи, саме цю вирвану з контексту фразу з певною спонукальною конотацією, посилено прислівником *негайно*, винесено в заголовок, що створює у читача хибне враження про подію. У статті вжито також стилістично забарвлений вислів *мисливиці за ромами*. «Мисливську» тематику продовжує фото до новини, підписане: *«Полювання на ромів під Ізмаїлом»*.

Досить полярними виглядають і заголовки новин про реакцію на подію губернатора Одеської області Міхеїла Саакашвілі. Для прикладу, можна порівняти нейтральний заголовок видання «Кореспондент» – *Саакашвілі прокоментував події в Лощинівці*, і сайту 112.ua – *Саакашвілі про погроми ромів у Лощинівці: Там реально притон*. Імовірно, другий заголовок сформульовано саме так для більшого ефекту й більшої кількості переглядів, та це не виправдовує конструювання соціальної ворожнечі через маніпулювання словами високопосадовця.

Окремо слід звернути увагу на інший формат матеріалів – новини, передруковані з фейсбук-сторінок (а за останні роки персональні сторінки публічних осіб почали сприймати як окремі персоналізовані ЗМІ) авторитетних людей, лідерів думок чи різнопрофільних експертів. Щоб проілюструвати негативний ефект такого формату, наведемо два приклади.

У виданні «Українські реалії» опубліковано новину *Погроми ромів у Лощинівці влаштували болгари – журналіст*, що є цитуванням фейсбук-допису журналіста Дениса Казанського, який криміналізує не тільки ромську, а й болгарську нацменшину, тим самим начебто знімаючи відповідальність з українців і переносячи все в площину сутичок представників місцевої етнізованої мафії: *«І взагалі Бессарабія дуже строката в етнічному плані, і такі явища як етнічна мафія і сутички на національному ґрунті для цієї місцевості зовсім не рідкість»*.

Ще однією публікацією такого формату, а разом і ще одним підтвердженням розрізнення нейтральної/негативної семантики понять *роми/цигани*, є передрукований на інтернет-сторінці 24 каналу фейсбук-допис політолога і блогера Миколи Давидюка під заголовком *Є роми, а є цигани... Дитину вбили якраз таки цигани*. Тобто висловлення, які, очевидно, є вкрай суб'єктивними й упередженими подаються як окрема новина й передруковуються ЗМІ, за рахунок чого стереотипи ретранслюються на значно більшу аудиторію.

Також до засобів створення напруги й негативного ставлення читачів до ромської спільноти належить мілітарна лексика. Чи не в кожній другій статті йдеться про те, що «правоохоронці створили коридор», щоб роми могли безпечно залишити населений пункт. Використовують також лексему *війна*, що гіперболізує ситуацію й підносить її з рівня місцевого конфлікту до рівня національної загрози. Прикладом є новина *Убивство у Лоцинівці: Азов оголосив війну «циганській чумі»*, опублікована на сайті «Фактів». Яскравий засіб експресивізації заголовку — вислів *циганська чума*. Цитоване в тексті повідомлення представників «Азову» є закликом до дій, спрямованих проти ромського населення, всім представникам якого приписують злочинну наркодіяльність: *«Ми готові не допустити фізичного насильства, яким загрожують представники етнічної мафії. Тепер ми починаємо боротьбу проти наркобізнесу по всій Одеській області, чекаємо на підтримку серед населення і добровольців, які будуть їздити разом з нами і ламати хребет циганській системі наркотрафіку!»*.

На завершення доречно згадати також про коментарі як реакцію громадськості й відображення панівних настроїв. Видання «Дзеркало тижня» опублікувало на своєму сайті досить велику статтю *Лоцинівський бунт*, у якій було зроблено спробу всебічного аналізу ситуації, подано факти, думки різних сторін – селян, губернатора області, правозахисників, голови місцевого ромського конгресу; щоправда, не наведено коментарів самих ромів-вигнанців. Причиною бунту журналістка називає бездіяльність влади й правоохоронних органів, а в тексті досить часто трапляються вкраплення художнього стилю й використання слів з емоційно-оцінним відтінком (*«Звістка про звіряче нічне вбивство дитини накрила село чорною хмарою гніву 27 серпня»*; *«Самосуд як засіб самозахисту»*; *«Свій же вихлюпнтий гнів селяни пояснили тим, що хотіли захистити своїх малолітніх дітей від свавілля циган»*).

Коментарі читачів, залишені під статтею *Лоцинівський бунт* на сайті видання «Дзеркало тижня», демонструють глибоку вкоріненість негативних стереотипів:

«А лоцинівцям – наш респект! Нарешті, дали відсіч орді грабіжників. Молодці!»

«Цікава логіка в автора. Спосіб життя ромів, які не працюють а живуть за рахунок обкрадання і грабунку місцевого населення, продажу наркотиків, не являється порушенням прав і дискримінацією місцевого населення ромами, а спроба населення захистити власні права (незаконними методами, так як із-за бездіяльності правоохоронних органів закон не діяв) вважається порушенням прав і дискримінацією ромів. Яких прав? Жити за рахунок краж і грабунку? Не працювати, бути народом-паразитом?».

Одним з видань, що намагається послідовно дотримуватися принципів толерантності й неупереджено висвітлювати інформацію, є «Українська правда». У новині *Вбивство дитини на Одещині спровокувало масові заворушення* про національну належність потенційного злочинця згадано тільки в прикінцевому реченні, а стаття *Ромські погроми на Одещині: Хто перший кинув камінь?* є ма-

теріалом, що роз'яснює погляди правозахисників на ситуацію, що склалася. Така подача інформації викликає обурення в деяких читачів, та, попри це, трапляються й поодинокі думки на захист ромів як меншини. Про це свідчать коментарі під згаданою новиною на сайті видання «Українська правда»:

«Нічого не хочу казати, серед ромів теж є нормальні люди, але це швидше виняток, а не правило».

«Жителі все вірно зробили, циганва – це гнилий народ, який ніколи ніде не працював, завжди побирався і займався кражами. Розповсюдження наркоти в їх середовищі процвітає, мусорня їх кришує, так, що гнати цю заразу вже давно пора з України, нехай забираються на свою батьківщину в Індію».

«Це є ракова пухлина в українському суспільстві. Отримують шалені гроші від держави (детськіє), ніде не працюють, до збройних сил не йдуть, постійно «сито й п'яно». Кількість циган зросла в Україні неймовірно (подяка уряду за фінансову підтримку). Ймовірно, кількість конфліктів буде зростати, на превеликий жаль...»

«Є безліч ромів, котрі нормально і повноцінно інтегрувались в суспільство. І ніхто крім них самих навіть і не згадує про їхнє походження – самі працюють, як можуть, їх діти вчаться. З іншого боку: в селі неподалік група ромів зайняли покинуту хату. З одного боку: вони ведуть цілком нормальне господарство: обробляють землю, розводять тварин. А з іншого боку: вся ця група щодня розповідається по оточуючих містечках і селах, пристає до пасажирів електрички, клянчить в них. Діти їх ніколи не ходили до школи і шанси цих дітей на нормальну інтеграцію в суспільство мінімальні...»

«Щоби вони там про себе не говорили, в основному це нація нероб і злочинців, яка з нормальними людьми ніколи не вживалася. Їм в Індії, звідки вони родом, треба створити свою державу і варитися у своєму соці, а не жєбрати і красти між людьми!»

Аналіз текстів інтернет-ЗМІ про ромів засвідчує: проблема дискримінації ромів залишається вкрай актуальною в світі та в Україні зокрема. Попри це, відчутними є результати роботи правозахисних українських та міжнародних організацій, що відстоюють засади толерантного висвітлення інформації в різного роду медіа. Індикатором можемо назвати поступову відмову від екзоніму *цигани* на користь етноніму *роми*. Частково ці зміни впроваджуються завдяки мовній політиці видань, частково – завдяки ініціативі окремих журналістів.

Особливо гостро проблема нетолерантного висвітлення подій за участю ромів стоїть у західному регіоні, де представників цієї національності проживає найбільше і де така поведінка ЗМІ може завдати більшої шкоди. Використовуючи «мову ворожнечі» ЗМІ зображують ромів переважно як представників злочинного світу: злодіїв, убивць, наркаторговців, таким чином узагальнюючи негативні риси окремих представників групи на всю групу і в підсумку маємо криміналізацію національності. Такі новини мають яскраво виражений аксіологічний характер і експлуатують страхи людей стати жертвами злочину. Інколи

подібне навіювання відбувається за рахунок використання вибіркового фейсбук-дописів окремих лідерів думок.

Для того, щоб змінити ситуацію, слід користуватися правильною термінологією, перевіряти статистичні дані, уникати поляризації оцінок, тенденційного добору фактів і цитат, не допускати невинуватих узагальнень, які можуть слугувати для створення у свідомості читачів образу рома як ворога, відповідального за певні негативні явища, чи злочинця, що потенційно становить загрозу.

Прикладом толерантного висвітлення теми можуть стати новини й статті, в яких не акцентується увага на національності суб'єкта, якщо це прямо не стосується описуваної теми; матеріали про позитивний досвід, пов'язаний із ромами, їхні індивідуальні життєві історії; тексти, що спростовують стереотипні уявлення про ромів, зокрема руйнують стійку асоціацію із злочинним способом життя; статті, що привертають увагу до потреб та проблем, а також випадків дискримінації цієї етнічної меншини.

Перспективою подальших досліджень є ширший розгляд проблеми функціонування мови ворожнечі щодо різних суспільних груп у контексті вербалізації категорії толерантності/нетолерантності в текстах українських ЗМІ.

Анотація: Метою цієї статті є визначення особливостей дискримінації ромів в українських онлайн-ЗМІ на прикладі одного інформаційного приводу – сільська рада села Лоцинівка (Одещина) прийняла рішення примусово виселити ромів із села, чому передували погроми ромських домівок місцевим населенням. Актуальність цієї роботи зумовлена частим використанням мови ворожнечі та дискримінації ромської спільноти в Україні. Ця проблема особливо гостро стоїть у західному регіоні, де представників цієї національності проживає найбільше. В статті звернено увагу на методи, за допомогою яких медіа конструюють громадську думку, та способи їх імплементації. Також було зроблено вибірку матеріалів інтернет-ЗМІ, присвячених згаданому випадку, проаналізовано їхні заголовки. Індикатором певних позитивних зрушень на мовному рівні можна назвати поступову відмову від екзоніму *цигани* на користь етноніму *роми*. Попри це, ЗМІ зображують ромів переважно як представників злочинного світу: злодіїв, убивць, наркоторговців, таким чином узагальнюючи негативні риси окремих представників групи на всю групу і в підсумку маємо криміналізацію всієї національності. Такі новини мають яскраво виражений аксіологічний характер і експлуатують страхи людей стати жертвами злочину. Інколи подібне навіювання відбувається за рахунок використання вибіркового фейсбук-дописів окремих лідерів думок. Аналіз репрезентативних коментарів до таких матеріалів підтверджує глибoku вкоріненість негативних стереотипів щодо ромської спільноти серед широких верств населення. Розгляд матеріалів інтернет-ЗМІ з погляду розпалювання мови ненависті й функціонування етнічних стереотипів може бути ефективним способом створення критеріїв для лінгвістичної експертизи та впровадження мови порозуміння.

Между цыганами и ромами: стереотипы и дискриминация в украинских интернет-СМИ

Аннотация: Целью данной статьи является определение особенностей дискриминации ромов в украинских онлайн-СМИ на примере одного информационного повода – сельский совет села Лошиновка (Одесская область) принял решение принудительно выселить ромов из села, чему предшествовали погромы ромских домов местным населением. Актуальность этой работы обусловлена частым использованием языка вражды и дискриминации ромского сообщества в Украине. Эта проблема особенно остро стоит в западном регионе, где представителей этой национальности проживает больше всего. В статье обращено внимание на методы, с помощью которых медиа конструируют общественное мнение, и способы их осуществления. Также было сделано выборку материалов интернет-СМИ, посвященных упомянутому случаю, проанализированы их заголовки. Индикатором определенных положительных сдвигов на языковом уровне можно назвать постепенный отказ от экзонима цыгане в пользу этнонима ромы. Несмотря на это, СМИ изображают ромов преимущественно как представителей преступного мира: воров, убийц, наркоторговцев, таким образом обобщая негативные черты отдельных представителей группы на всю группу и в итоге имеем криминализацию всей национальности. Такие новости имеют ярко выраженный аксиологический характер и эксплуатируют страхи людей стать жертвами преступления. Иногда подобное внушение происходит за счет использования выборочных фейсбук-сообщений отдельных лидеров мнений. Анализ репрезентативных комментариев к таким материалам подтверждает глубокую укорененность негативных стереотипов по отношению к ромской общине среди широких слоев населения.

Рассмотрение материалов интернет-СМИ с точки зрения разжигания языка ненависти и функционирования этнических стереотипов может быть эффективным способом создания критериев для лингвистической экспертизы и внедрения языка понимания.

Ключевые слова: язык ненависти, ромы, электронные СМИ, стереотипы

Między Cyganami a Romami: stereotypy i dyskryminacja w ukraińskich mediach elektronicznych

Streszczenie: Celem artykułu jest określenie stopnia rozpiętości dyskryminacji Romów w ukraińskich mediach elektronicznych na przykładzie jednego wydarzenia dotyczącego podjęcia decyzji przez wiejską radę wsi Loschynivka (Obwód odeski, Ukraina) o przymusowym wyeksmiowaniu Romów z tej miejscowości; poprzedzały to zdarzenie pogromy Romów i ich mieszkań przez miejscową ludność. Aktualność niniejszej pracy została podkreślona przytoczeniem używanej w stosunku do tej społeczności mowy nienawiści i przykładami dyskryminacji Romów na Ukrainie. Problem ten jest najbardziej widoczny w zachodnim regionie, ponieważ mieszka tam najwięcej przedstawicieli romskiej narodowości. W artykule zwrócono uwagę na metody, za pomocą których media konstruują opinię publiczną, a także określono sposoby ich implementacji. Wybrano również materiały z mediów elektronicznych, poświęconych wspomnianemu wydarzeniu, przeanalizowano ich tytuły. Wskaźnikiem pewnych pozytywnych przesunięć na poziomie językowym jest częściowa zmiana ekzonimu „Cyganie” na etnonim „Romowie”. Mimo to media przedstawiają Romów przeważnie jako przedstawicieli środowiska przestępczego: złodziei, zabójców, sprzedawców narkotyków, w ten sposób przenosząc negatywne cechy

pojedynczych osób na całą grupę, co w wyniku daje kryminalizację całej narodowości. Przekazywanie takich wiadomości ma aksjologiczny charakter i eksploatuje lęki ludzi, którzy boją się zostać ofiarami przestępstwa. Niekiedy podobna sugestia odbywa się z użyciem wyrywkowych postów na Facebooku wyjętych z kontekstu. Analiza podobnych komentarzy potwierdza istnienie negatywnych stereotypów na temat Romów wśród szerokich warstw ludności.

Rozpatrzenie materiałów z punktu widzenia rozpalania mowy nienawiści i funkcjonowania etnicznych stereotypów może być efektywnym sposobem stworzenia kryteriów dla ekspertyzy lingwistycznej i wprowadzenia języka porozumienia.

Słowa kluczowe: mowa nienawiści, Romowie, media elektroniczne, stereotypy

Between Gypsies and Roma: discrimination and stereotypes in the Ukrainian online newspapers

Abstract: The purpose of this article is to define the features of discrimination against the Roma people in the Ukrainian online newspapers illustrated by the case of one news break – Loschynivka village (Odessa region, Ukraine) decided to forcibly evict Roma people from the village, before that there were destruction of the Roma homes by the local population. The necessity of such work was entailed by frequent use of hate speech and discrimination of the Roma community in Ukraine. This problem is particularly acute in the western region, home to most of the Roma. Special attention is paid to methods of media *manipulation* and their implementation. A sample of online newspaper articles, dedicated to this case, was made and titles were analyzed. We can say that rejection of the exonym of *Gypsies* in favor of ethnonym *Roma* is indicator of positive changes at the language level. Despite this, the Internet media depict the Roma primarily as representatives of the criminal world: thieves, killers, drug dealers. Generalization of negative features from representatives of the group leads to the criminalization of the entire nationality. Such news are of an evaluative character, journalists exploit the fears of people to become victims of a crime. Sometimes such suggestions occur through the use of selective opinions contained within Facebook leaders' posts. Some representative feedback under the articles has been also analyzed.

Consideration of the online newspapers in terms of hate speech and ethnic stereotypes functioning can be an effective way to formulate linguistic expertise criteria and implementation of language of tolerance.

Keywords: hate speech, xenophobia, tolerance, Roma people, online newspapers, stereotypes

Література

Erjavec K., *Media Representation of the Discrimination against the Roma in Eastern Europe: The Case of Slovenia*, [w:] *Discourse & Society*, V. 12, 2001, p. 699–727.

Media mniejszości: mniejszości w mediach, red. M. Adamik-Szysiak, E. Godlewska, Lublin 2014, s. 324.

Колосов С.А., *Конструирование социальной ненависти в дискурсе: автореф. дис. канд. филол. наук*, Тверь 2004.

Кондратюк М. О., *Інформаційна війна та роль мас-медіа в міжнародних конфліктах*, [в:] *Вісник Харківської державної академії культури*, вип. 41, Харків 2013, с. 108–113.

Кроз М., Ратинова Н., *От языка вражды к возбуждению ненависти: проблемы судебно-экспертной оценки ксенофобских материалов СМИ*, [в:] *Язык вражды против общества*, сост. А.Верховский, Москва 2007, с. 226–247.

Словник української мови, Том 11, Київ 1980, с. 208.

Стратегія захисту та інтеграції в українське суспільство ромської національної меншини на період до 2020 року, <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/201/2013#n10>, 08.04.2013.

Тяглий М.І., *Роми* [в:] *Енциклопедія історії України*, Том 9, Київ 2012, с. 288.